

Wiadomości Ziemiańskie

Silva Rerum

Warszawa

Numer 28, 15 grudnia 2006 r.

ISSN 1641-4500

Wiadomości Ziemiańskie

Silva Rerum

Warszawa

Numer 28, 15 grudnia 2006 r.

ISSN 1641-4500

W NUMERZE:

AKTUALNOŚCI

Tomasz Zalewski, Polscy i żydowscy właściciele majątków chcą negocjować ich restytucję	1
Marcin Schirmer, Ukonstytuowanie się Komisji Nadzwyczajnej i stanowisko PTZ w sprawie ustawy o rekompensatach	2
Andrzej Laudowicz, II Ogólnopolski Kongres „OPOR”	3
Odpis na rzecz PTZ jako organizacji pożytku publicznego	4
Oferta prenumeraty „Wiadomości Ziemiańskich”	5
Apel w związku z wystawą „Stowarzyszenia ziemian”	6

WIZYTY

Wojciech Włodarczyk, W Tułowicach Aleksandry i Andrzeja Novák-Zemplińskich	7
--	---

Z NASZEJ PRZESZŁOŚCI

Maciej Rudziński, Osiecka Gwiazdka	13
Wojciech Wrzecionkowski, Wino i tradycja	16
Wojciech Kęszycki, Opowieść wigilijna ale nie tylko	17
Ewelina Kostrzewska, Sprawy ważne a błahe. Autoportret ziemianek Królestwa Polskiego na przełomie XIX i XX wieku	20

ZAMKI, PAŁACE, DWORY

Dwór w Lututowie	28
------------------------	----

ZIEMIAŃSKIE BIOGRAFIE

Izabela Broszkowska, Fudakowscy herbu Dołęga. Gałąź uherska	35
Jarosław Kita, Pani na Maluszynie. Ludwika hrabina Ostrowska (1851-1926)	53
Jadwiga Różycka, Wspomnienie o Andrzeju Leszku Różyckim h. Rola (1923-2006)	60
Wspomnienie por. Zbigniewa Mieczkowskiego – podkomendnego gen. Michała Gutowskiego	62

ZIEMIANIE W PORTRECIE I FOTOGRAFII

Rodzina Halka-Ledóchowskich h. Szaława i rodzina Mazewskich h. Jastrzębiec	64
--	----

INFORMACJE, WYDARZENIA

Alina Janowska, Piotr Korwin-Kochanowski, Spotkanie członków Oddziału Łódzkiego PTZ w Popnie	70
Elżbieta Pułaczewska, Dwór w Nakielnicy odwiedziła delegacja francuska z Puget-Ville	72
Elżbieta Krzyżtoporska-Czarnecka, Jesienna wycieczka Oddziału Wielkopolskiego PTZ	74
Marek Fudakowski, 60 rocznica śmierci ś.p. Stanisława Jasiukowicza z Chodowa	75
Andrzej Laudowicz, Zbigniew Mieczkowski odznaczony Legią Honorową	75
Jerzy Krzymuski, Muzeum w Szreniawie	77
„Domus Polonorum”	81
Andrzej Laudowicz, Przeżycia wojenne rodziny Rudniewskich i Gedymowicz-Bielskich	83
Szkoła im. Anieli hr. Potulickiej	88
Przeniesienie prochów Edwarda Woyniłłowicza	88
Andrzej Laudowicz, Pogrzeb generała Michała Gutowskiego	89
Odeszli	90

Z ŻYCIA PTZ

Rada Naczelna, Zarząd Główny, Główna Komisja Rewizyjna, Oddziały	91
Józef Maroszek, PTZ Oddział w Białymstoku – 16 lat istnienia	94

PUBLIKACJE, SESJE, WYSTAWY	97
----------------------------------	----

LISTY DO REDAKCJI, SPROSTOWANIA	101
---------------------------------------	-----

WIADOMOŚCI ZIEMIAŃSKIE

Wydawca: Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Ziemiańskiego

Adres korespondencyjny redakcji: Wojciech Włodarczyk, 02-726 Warszawa,
ul. Skrzetuskiego 27A, tel. (0-22) 843 53 79

Red. naczelny: Wojciech Włodarczyk

Komitet redakcyjny: Andrzej Bniński, Janina Budzińska-Topolowska, Janusz Ciechanowski, Andrzej Laudowicz, Jerzy Krzymuski, Roman Mycielski, Witold Podczaski, Stanisław J. Rostworowski, Marcin Schirmer, Ewa Świdarska.

Prenumerata i kolportaż: Marcin Schirmer tel. (022) 651 01 66, 0600 800 662

Opłatę za pismo należy wysłać na konto: Polskie Towarzystwo Ziemiańskie Z.G. tytułem „Wiadomości”.

Nr konta 05 1020 1156 0000 7102 0064 1050

Redakcja zastrzega sobie prawo skrótów i zmian w tekstach. Jednocześnie, prosi o nadsyłanie tekstów w miarę możliwości, na dyskietkach.

Opracowanie komputerowe, druk i oprawa:
OFICYNA WYDAWNICZO-POLIGRAFICZNA „ADAM”
ul. Rolna 191/193, 02-729 Warszawa, tel./fax 843-20-52, tel. 843-37-23, 843-08-79,
e-mail: wydawnictwo@oficyna-adam.com.pl http://www.oficyna-adam.com.pl

Na okładce: Pałac Rudzińskich w Osieku

Na tylnej stronie okładki: Pogrzeb gen. Michała Gutowskiego

Józef Maroszek

PTZ ODDZIAŁ W BIAŁYMSTOKU – 16 LAT ISTNIENIA

7 czerwca 1990 r. zostało zarejestrowane Polskie Towarzystwo Ziemiańskie, a 15 września tego roku odbył się I Ogólnopolski Zjazd tej organizacji.

Dr Jan Szrzedziński prezes Oddziału w Białymstoku tak wspomina te czasy: *W listopadzie 1989 r. na łamach „ŁADU” ukazał się artykuł – apel Stanisława Żaluskiego z Gdańska adresowany do byłych Ziemiaków i ich spadkobierców, ażeby skontaktować się z autorem apelu celem zwołania Zjazdu Ziemiaków. Na Zjazd, który odbył się po 52 latach przerwy – w Domu Literatury przy Krakowskim Przedmieściu w Warszawie przybyło około tysiąca osób, tak, że nie tylko sala wypełniona była po brzegi, ale również korytarze. Niektórzy uczestnicy spotkali się po raz pierwszy od 52 lat, od czasu ostatniego Zjazdu przed wojną. Z Białegostoku w Zjeździe uczestniczyli: ks. Romuald Bućko, dr Krystyna Koneczny, pan Krzysztof Bereza, Marek Waśkiel, Janusz Władyczański i Eugeniusz Ku-*

rzawa – dziennikarz „Kuriera Porannego”. To była tzw. Grupa Inicjatywna. Już w drodze powrotnej z Warszawy do Białegostoku zapadła decyzja o powołaniu Oddziału Polskiego Towarzystwa Ziemiańskiego w Białymstoku. Zaczęliśmy się spotykać – wspomina dr Jan Szrzedziński – w mieszkaniu pani dr Krystyny Konecznej przy ul. Pułkowej.

Pan Eugeniusz Kurzawa zaczął zamieszczać artykuły i informacje dotyczące Ziemiaków w „Kurierze Porannym” i dzięki temu grono osób zainteresowanych powiększyło się m.in. o panią Halinę Olszewską i innych. Także postanowiliśmy zwołać zebranie organizacyjne, które odbyło się 3 marca 1990 r. w Muzeum Okręgowym w białostockim „Ratuszu”. Schronienia nam udzielił pan mgr Andrzej Lechowski – dyrektor Muzeum. W skład tymczasowego Zarządu weszli Krzysztof Breza, Krystyna Koneczny, Halina Olszewska, Jan Szrzedziński, Marek Waśkiel i Janusz Władyczański. Pierwsze

Walne Zebranie odbyło się 21 kwietnia 1990 r. w Ratuszu. Prezesem został Jan Szrzedziński, wiceprezesem Krystyna Koneczny, sekretarzem Marek Waśkiel, skarbnikiem Janusz Władyczański, przewodniczącą Komisji Rewizyjnej – Halina Olszewska, przedstawicielem na woj. łomżyńskie – Marian Wyszyński, przedstawicielem na woj. suwalskie – Józef Hass. Eugeniusz Kurzawa rozpoczął wydawanie własnym sumptem biuletynu informacyjnego Związku Ziemiaków pt. „Herold-bis”. 3 czerwca 1990 [miała w Białymstoku miejsce] uroczysta msza św., odprawiona przez ks. bp Edwarda Kisiele w Starym Kościółku w imieniu Ziemiaków. Po mszy św. odbyło się zebranie Oddziału Polskiego Towarzystwa Ziemiańskiego w „Ratuszu” [gdzie przez następne 15 lat dyrektor Muzeum Okręgowego Andrzej Lechowski zezwolił na nieodpłatne korzystanie z dyrektorskiego gabinetu na czwartkowe spotkania członków i posiedzenia Zarządu], przybyła delegacja Polskiego Towarzystwa Ziemiańskiego z Gdańska: pan Stanisław Żaluski – inicjator powołania Towarzystwa Ziemiańskiego, pani Katarzyna Firley, pani Murka Dąbrowska-Antkówiak i pan Marek Bajkowski. Przybyła też ekipa polskiej TV z Warszawy, która nagrała przebieg zebrania.

Wówczas do białostockiego Oddziału PTZ zadeklarowało swe członkostwo 98 osób. Celem, który sobie wyznaczono było m.in. jednoczenie środowiska ziemiańskiego i popieranie wychowania młodzieży ziemiańskiej w duchu poszanowania tradycji. Po przedłożeniu obo-

Pani Renata hr. Ostrowska podtrzymywana przez prof. dr hab. Józefa Maroszka rozmawia z Janem Szrzedzińskim, Korczew, wrzesień 200

wiązującego Statutu PTZ – organizacja została oficjalnie zarejestrowana w Urzędzie Miejskim w Białymstoku. Halina Olszewska wspominała: *Każdy czwartek o godzinie 16 spotykaliśmy się w gabinecie dyrektora muzeum w „Ratuszu”. Byliśmy pełni entuzjazmu, zaangażowani, wydawało się nam, że zapaliło się zielone światełko w tunelu i że wreszcie nadszedł czas, aby to prawo własności zapisane nawet w Konstytucji komunistycznej przywrócić polskiemu ziemianom i częściowo chociaż naprawić pomiesione krzywdy. PTZ Oddział w Białymstoku prowadziło ożywioną działalność, sporo było pracy biuro-rozliczeniowej itd.*

Podstawową kwestią było podważenie zasad oraz realizacji postanowień Dekretu o Reformie Rolnej z 6 września 1944 r. W 2002 r. m.in. w oparciu o starania ziemian i wysiłki Polskiego Towarzystwa Ziemiańskiego rząd Jerzego Buzka opracował projekt reprivatyzacji. Sejm ją uchwalił lecz prezydent nie podpisał. Rząd Marka Belki opracował ustawę o odszkodowaniach. O tych staraniach Polskiego Towarzystwa Ziemiańskiego Oddziału w Białymstoku wspominała Halina Olszewska: *Odwiedzaliśmy posłów, senatorów, spotykaliśmy się z nimi na gruncie prywatnym, no i pisaliśmy do różnych utytułowanych władców oraz instytucji. Były to prośby i skargi. Odpowiadano nam, rozumiano nas (niby). Rządy kolejne, prawicowe, lewicowe dużo obiecywały odnośnie reprivatyzacji (jak się okazało były to puste słowa). Reprivatyzacja znajdowała swoje odbicie jedynie w kolejnych programach przedwyborczych każdego rządu. Obecnie niektórzy z nas na własną rękę dochodzą swoich praw –*

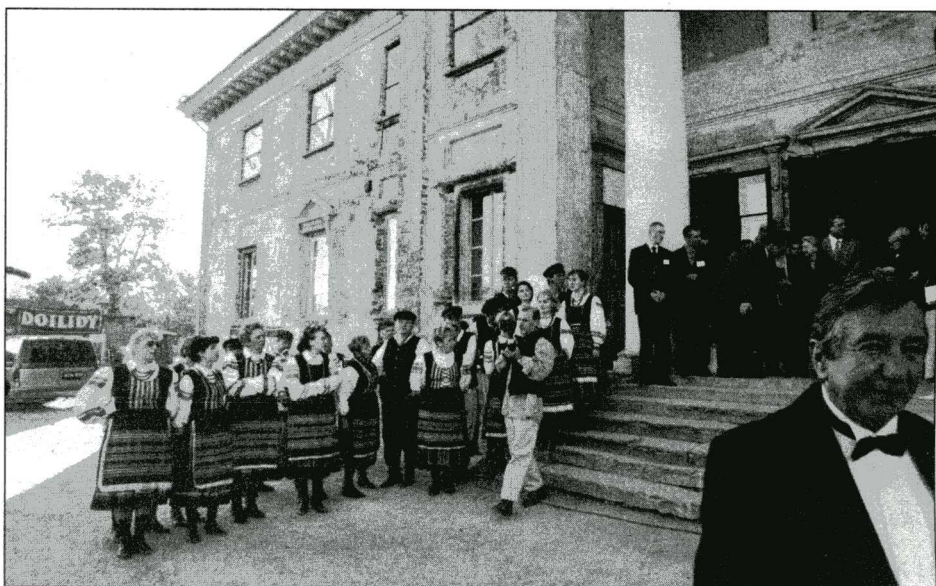
przed urzędami, sądami oraz składając skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Muszę stwierdzić, i Strasburg z zainteresowaniem i przychylnością przyjmuje nasze skargi.

Rozpoczęły się też spotkania towarzyskie w kawiarni „Czarny Kot”. Urządzano m.in. Andrzejki, Oplątek, spotkania karnawałowe. *Przez 15 lat spotykaliśmy się – mówi pani Olszewska – służbowo i towarzysko w bardzo miłym i gościnnym domu Państwa Wenclików przy ul. Elektrycznej 8 w Białymstoku.*

Niezwykle istotnym wydarzeniem była wizyta ostatniego Prezydenta na Uchodźctwie Ryszarda Kaczorowskiego w dniu 28 maja 1991 r. Przybyły na nią delegacja Zarządu Głównego PTZ z Warszawy: prezes Zygmunt Rakowiecki, Andrzej Ślaski – prezes Oddziału Warszawskiego, Juliusz Karski, Witold Ołpiński z Gdańska, Stanisław Załuski, Katarzyna Firley, Murka Dąbrowska i Marek Bajkowski. W Białymstoku w „Ratuszu”, miała miejsce część oficjalna. Później tłumnie wszyscy udali się do Strabli. Tam

w kościele strabelski proboszcz ks. Jan Komosa odprawił nabożeństwo w intencji ziemian, a w tamtejszym pałacu, do 1939 r. stanowiącym własność Starzeńskich, miała miejsce uroczysta kolacja. Pan Prezydent wraz z małżonką i wojewoda białostocki Prutis również z małżonką by uczcić uroczyste spotkanie zasadzili pamiątkowe drzewko. W latach 1994-2000 r. Polskie Towarzystwo Ziemiańskie współorganizowało wraz z Regionalnym Ośrodkiem Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego kierowanego przez dyrektora dr hab. Józefa Maroszka i Białostockim Towarzystwem Naukowym szereg dorocznych, dwudniowych imprez, każdego roku około 17 września, Europejskie Dni Dziedzictwa. Odbywały się one pod patronatem Rady Europy i Komisji Wspólnot Europejskich:

1994 r. *Dwór i rezydencja ziemiańska w krajobrazie kulturowym Podlasia*,
1995 r. *Klasztory Podlasia – źródło kultury i świadomości narodowej*,
1996 r. *Dzieje unii kościelnej w krajobrazie kulturowym Podlasia*,

Dr Jan Szredziński prezes Oddziału Białostockiego PTZ przed pałacem w Korczewie, wrzesień 2000

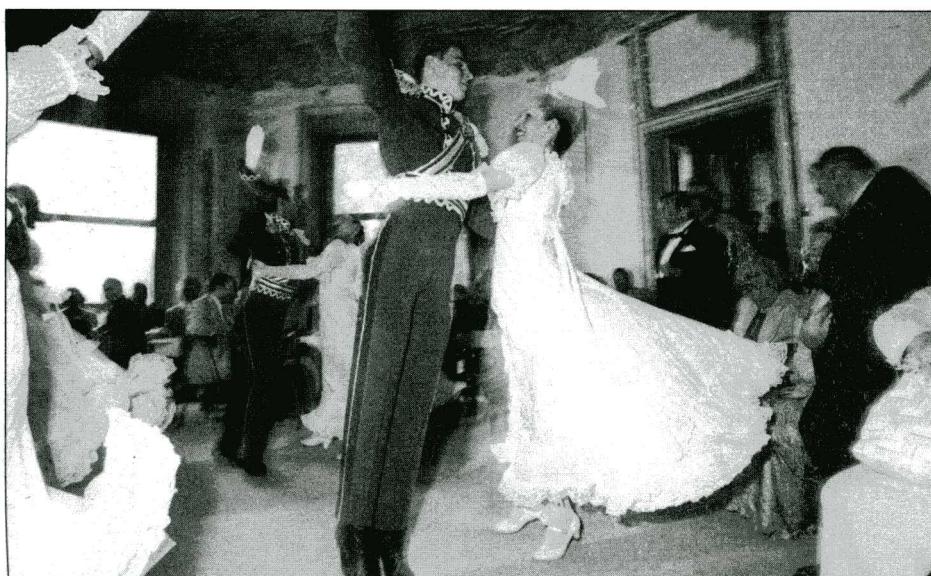
1997 r. *Budownictwo obronne w krajobrazie kulturowym Podlasia*,
 1998 r. *Pamięć fundatora. Świątynie – mauzolea w krajobrazie kulturowym Podlasia*,
 1999 r. *Wspólne dziedzictwo. Portret sarmacki w dziedzictwie narodów Rzeczypospolitej Szlacheckiej*,
 2000 r. *Parki i ogrody zabytkowe w krajobrazie kulturowym Podlasia*.
 Wśród celów, które stawiano było określenie dawnej roli dworu i ziemiaństwa w kształtowaniu kultury duchowej, materialnej, postaw patriotycznych i gustów estetycznych. W 1995 r. pisałem: *Ważnym jest refleksja nad stratami kultury dworskiej, ale rozważania nad tymi zjawiskami mają nie tylko posmak resentymentów, ale również zwrócenie uwagi na istniejące w społeczeństwie tendencje odtwarzania kulturotwórczej roli dworu. Stąd współorganizatorem Dni Dziedzictwa na Podlasiu jest Polskie Towarzystwo Ziemiańskie, którego działacze prócz dostarczenia na wystawę [w Tykocinie] swych „okruchów dziedzictwa” – zabytków, dzieł sztuki, pamiątek, w trakcie wernisażu podzięła się własnymi tradycjami, wspomnie-*

niami. Zaprezentują też oni swój program w zakresie reprivatyzacji i powrotu do utraconej własności. Można powiedzieć, że program zamyka się w trzech hasłach: DWÓR POLSKI, UTRACONE DZIEDZICTWO, POWRÓT DO SIEBIE. Dramat odejścia z krajobrazu kulturowego Podlasia kultury dworskiej przebiegał tu znacznie ostrzej niż gdzie indziej. Na Podlasiu dwór reprezentował czynne ognisko kultury polskiej, a jego mieszkańcy znacznej części, w porównaniu z resztą ziem polskich, cierpieli syberyjskie czy kazachstańskie tułaczki. Zacieranie materialnych śladów sięgnęło niemal całkowitej likwidacji zabudowy siedzib dworskich, już nie tylko budynków mieszkalnych, ale i gospodarczych. Dziś o siedzibach dworskich Podlasia świadczą najczęściej pojedyncze stare drzewa, młode odrosty od pni drzew parkowych, pojedyncze zabytki ruchome, których związek z poszczególnymi rezydencjami i dworami ulega zapomnieniu...

W 1994 r. na wystawie w Muzeum w Tykocinie prezentowano pamiątki po rodzinach: Bnińskich z Szelańcówki k. Tykocina, Dziekońskich

z Dobek k. Tykocina, Gosiewskich z Sierk k. Tykocina, Godlewskich z Drewnowa w Łomżyńskim, Lewickich z Lipnik k. Tykocina, Lenckich z Leńc k. Białegostoku, Mineyków z Bałwaniszek na Wleńszczyźnie, Niecieckich z Nieciec k. Tykocina, Stołeckich i Galskich z Białegostoku, Szrodeckich z Kożan nad Narwią, Sawickich z Raju k. Węgrowska, Skrzyszewskich z Klewianki k. Goniądza, Toczyłowskich z Pętowa k. Tykocina, Władyczańskich ze Skarbcza koło Wołkowyńska. Osobiste pamiątki, które udostępnił Ziemiańskie to „okruchy dziedzictwa”. Każda rzecz miała własną historię. Jakże te zabytki różnią się od eksponatów muzealnych oglądanych w muzeach, najczęściej bez historii, bez kontekstu, nabytych w komisach z antykami lub zakupach z wolnej ręki, ale nikt nie zanotował ich historii, a sprzedający jej najczęściej też nie znał. Obok drzew genealogicznych, portretów, bibelotów na wystawie umieszczono zdjęcia, często jedyny dowód dawnej świetności. Pamiątkami były też dokumenty i wspomnienia.

Każdej imprezie Europejskich Dni Dziedzictwa towarzyszyły objazdy naukowe, z liczną frekwencją białostockich rodzin ziemiańskich. W czasie tych wypraw w teren inni – studenci, muzealnicy, regionaliści mogli nawiązać bezpośrednio kontakt z Ziemiańskimi, usłyszeć wspomnienia, poznać cechy charakteru, zachowań postaw społecznych i politycznych tej grupy społeczeństwa polskiego. *Z sentymentem, wzruszeniem i uznaniem wspominamy organizowane przez szereg lat tzw. Europejskie Dni Dziedzictwa Kultu-*

Mazur w sali balowej w pałacu w Korczewie w wykonaniu Reprezentacyjnego Zespołu Wojska Polskiego, wrzesień 2000

ralnego przez pana *Ź. Maroszka* – pisała jedna z Ziemiańek, uczestniczka tych wypraw. *Były to wyjazdy autokarowe, zwiedzanie okolic Podlasia, zawdzięczając wielką wiedzę historyczną prof. Ź. Maroszka mogliśmy sobie przypomnieć, poznać różne zdarzenia historyczne. Patrzyliśmy na nasze zdewastowane posiadłości, domy, budynki. Zabierzemy do grobu widok ruin kultury narodowej pozostawionej przez komunię, a Profesorowi Ź. Maroszkowi gorąco dziękujemy za te wszystkie lata.*

We wrześniu 2000 r. Polskie Towarzystwo Ziemiańskie współuczestniczyło w organizacji Europejskich Dni Dziedzictwa Kulturowego. Kulminacyjnym punktem tej imprezy był Bal Ziemiański w zruj-

nowanych wnętrzach pałacu nieodżałowanej pamięci Renaty hrabiny Ostrowskiej w Korczewie nad Bugiem. W 2000 r. wraz z odejściem pod presją listu 14 organizacji białoruskich, które stały wszędzie gdzie mogły protest przeciw działalności Józef Maroszka ustąpił on z dyrektorowania Regionalnym Ośrodkiem Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Białymstoku, a tego typu współpraca z Polskim Towarzystwem Ziemiańskim ustała.

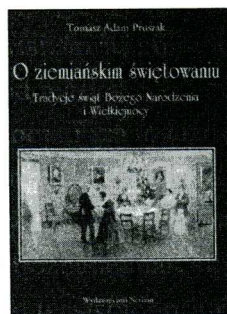
Odchodzą stale ze świata żywych członkowie Polskiego Towarzystwa Ziemiańskiego, inni złamani chorobami coraz mniej udzielają się społecznie. Trudne czasy, które dla całego społeczeństwa polskiego

nadeszły wraz z nowymi realiami tzw. Europeizacji. Problemy Ziemiaństwa stały się tylko daleką małą realną rzeczywistością. W świecie płytkiego, taniego blichtru regionalizmu, odejściu od tradycji narodowej, pominięcia idei jedności państwowej, zmian w etyce polityków, brakuje już nam dziś pewności co do słuszności obranej drogi. Czy ideały wpojone nam przez przodków odejdą wraz z naszym pokoleniem? Czy nowi ludzie, którzy przez ostatnie 50 lat uwłaszczyli się w dorobek naszych dziadów, ojców i całej Polski spoglądający na nas z ulicznych partyjnych ołtarzybilbordów i ław parlamentarnych kiedykolwiek pozwolą by idee PTZ stały się możliwe do realizacji?

PUBLIKACJE, SESJE, WYSTAWY

W dniach 30 listopada – 3 grudnia br. w Klubie Dowództwa Garnizonu Warszawskiego przy Al. Niepodległości 141 Porozumienie Wydawców Książki Historycznej i Klub Dowództwa zorganizowało doroczne **XV Targi Książki Historycznej**. W targach wzięli udział wydawcy książek, periodyków, wydawnictw audiowizualnych o tematyce historycznej. Targi nie mają charakteru komercyjnego. Stanowią wyjątkową okazję zapoznania się z publikacjami kilkudziesięciu wydawnictw specjalizujących się w książkach o tematyce historycznej. Podczas targów odbyła się promocja książki Tomasza Adama Prusaka *O ziemiańskim świętowaniu*, którą przedstawiamy poniżej. Niestety nie zdążył opuścić drukarni oczekiwany

tom 8 *Ziemiańskich XX wieku* Wydawnictwa DiG. Na zbiorczym stoisku u pana Krzysztofa Gałęckiego można było kupić *Spis członków Polskiego Towarzystwa Ziemiańskiego* i numery „Wiadomości Ziemiańskich”, które cieszyły się dużym zainteresowaniem.

Książka Tomasza Adama Prusaka *O ziemiańskim świętowaniu*

Książka ta jest pierwszą publikacją omawiającą całościowo święta Bożego Narodzenia i Wielkiejnocy obchodzone w środowisku ziemiańskim w dru-

giej połowie XIX i pierwszej połowie XX wieku. Ma ona charakter naukowy, ale dzięki przystępnemu a zarazem bardzo dobremu językowi, jest przeznaczona dla szerokiego kręgu czytelników. Jej podstawowymi źródłami są drukowane wspomnienia ziemiańskie. Autor w przypadku obu świąt szczegółowo omawia okres poprzedzający święta, przygotowania do świąt, podróz na święta oraz przebieg świąt.

Dokładnie zostały opisane obyczaje, praktyki religijne, przykłady potraw podawanych na święta, wystrój wnętrz, w których świętowano i nakrycie stołu.

Książkę T. Prusaka poleca czytelnikom PTZ. „Wiadomości Ziemiańskie” są patronem medialnym tej publikacji.